

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ Й ЗМІСТУ ОПТОВОЇ ТА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DEFINITION OF THE NOTION AND CONTENT OF WHOLESALE AND RETAIL TRADE AS ONE OF THE FORMS OF ECONOMIC-TRADING ACTIVITY

Боднарчук О.Г.,
д.ю.н., доцент, професор кафедри
господарського права та процесу

Університет державної фіскальної служби України

Боднарчук О.І.,
к.ю.н., старший викладач кафедри
господарського права та процесу

Університет державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано визначення поняття господарсько-торговельної діяльності та розглянуто її форми. Визначено, що формами є оптова та роздрібна торгівля. На підставі аналізу норм чинного законодавства та наукової літератури запропоноване авторське визначення понять «господарсько-торговельна діяльність», «оптова торгівля», «роздрібна торгівля».

Ключові слова: торгівля, господарсько-торговельна діяльність, оптова торгівля, роздрібна торгівля.

В статье проанализированы определения понятия хозяйственно-торговой деятельности и рассмотрены ее формы. Определено, что формами являются оптовая и розничная торговля. На основании анализа норм действующего законодательства и научной литературы предложено авторское определение понятий «хозяйственно-торговая деятельность», «оптовая торговля», «розничная торговля».

Ключевые слова: торговля, хозяйственно-торговая деятельность, оптовая торговля, розничная торговля.

The article analyzes the definition of the concept of "economic and trade activity" and examines its forms. It is determined that the forms are wholesale and retail trade. On the basis of the analysis of the norms of the current legislation and scientific literature, it is proposed to provide an author's definition of the concepts: economic-trading activity, as an activity of economic entities for the purpose of obtaining profit through the purchase and sale of goods, or the provision of appropriate services related to goods turnover; wholesale trade, as trade of business entities for the further sale of goods to other retail traders; retail trade, such as the sale of goods to small quantities by the consumer or the owner.

Key words: trade, business-trade activity, wholesale trade, retail trade.

Господарсько-торговельна діяльність в Україні нині є однією з найпоширеніших форм підприємництва. У статутних документах суб'єктів господарювання, що займаються комерційною господарською діяльністю, найчастіше зазначається торгівля. Як відомо, завдяки ефективному розвитку торгівлі можна досягти більш ефективного розміщення ресурсів і вищого рівня матеріального добробуту населення [1, с. 69].

Наразі у сферах господарсько-торговельної діяльності є значна кількість застарілих правових норм, що потребують осучаснення й належної систематизації. Залишаються недостатньо дослідженими питання визначення поняття й змісту оптової та роздрібної торгівлі як форм господарсько-торговельної діяльності.

Загальнотеоретичні проблеми правового регулювання господарсько-торговельної діяльності досліджувалися такими вітчизняними вченими-правознавцями, як О.В. Буткевич, С.В. Ващенко, Д.Д. Гордієнко, О.Г. Дроздова, О.Р. Зельдіна, А.І. Камінка, В.А. Коноплицький, Л.В. Нападівська, К.О. Хрімлі, Г.Ф. Шершеневич, П.П. Цитович та ін. Проте в роботах зазначених науковців форми й особливості господарсько-торговельної діяльності розглядалися фрагментарно та недостатньо уваги приділялося визначенню поняття й змісту оптової та роздрібної торгівлі, що свідчить про актуальність обраної теми.

Торгівля, виступаючи комерційним посередником між виробниками товарів та їх споживачами, займає провідну роль у розвитку споживчого ринку, адже основну масу матеріальних благ, що використовуються для особистих потреб, населення отримує саме через торговельні підприємства. Сутність торговельної діяльності полягає в реалізації певних матеріальних цінностей із метою задоволення потреб споживачів і власних економічних потреб [2, с. 56].

Для того, щоб визначити поняття й зміст оптової та роздрібної торгівлі, доречно розглянути поняття «торгів-

ля» та «господарсько-торговельна діяльність», адже деякі науковці ототожнюють ці поняття.

Уперше визначення поняття «торгівля» запропонував Г.Ф. Шершеневич («господарська передаточна діяльність, що має на меті посередництво між виробниками та споживачами під час взаємного обміну економічними благами») [3, с. 412].

Д.Д. Гордієнко вважає, що торгівля – це будь-які операції, що здійснюються на умовах договору купівлі-продажу, міни, поставки й іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на товар [4, с. 321].

Визначення поняття «торгівля» також надають А.І. Камінка [5, с. 5] та П.П. Цитович [6, с. 7], поділяючи торгівлю як таку на торгівлю у вузькому (товарна й банкірська торгівля) і в широкому розумінні: діяльність, спрямована на посередництво в передачі господарських благ від виробника до споживача (торгівля у вузькому розумінні), а також весь обіг товарів, тобто вся діяльність, яка спрямована на усунення роз'єднання в просторі й часі між виробником і споживачем (торгівля в широкому розумінні).

В.А. Коноплицький розглядає торгівлю як сферу обігу товарів, у якій відбувається обмін продуктами праці й послугами; вид комерційної діяльності, за якої шляхом укладання договору або на основі усної угоди здійснюється купівля-продаж товарів; як спеціалізовану галузь економіки, що формує свої доходи за рахунок діяльності з доведення товарів до споживачів [7, с. 354].

Так, Л.В. Нападівська поняття «торгівля» ототожнює з поняттям «господарсько-торговельна діяльність»: «Торгівля – це діяльність, пов'язана з продажем товарів виробничо-технічного призначення й товарів народного споживання на підставі різних цивільно-правових договорів, які передбачають передачу прав власності на такі товари, а також допоміжна діяльність, спрямована на забезпечення умов для їх продажу шляхом відповідних послуг»

[8, с. 36]. На думку К.О. Хрімлі, у цьому визначенні господарсько-торгівельна діяльність розглядається у вузькому розумінні, тобто торговельна діяльність обмежена лише рамками цивільно-правових договорів [9, с. 219].

Своє визначення торгівлі пропонує Н.В. Дутова, яка вважає, що торгівля – це галузь економіки, що обслуговує рух матеріальних благ від виробника до споживача. Дослідниця зазначає, що з юридичного погляду суть торговельної діяльності полягає в здійсненні правочинів з оплачуваної передачі товарів від виробника кінцевому споживачеві, інколи прямо, однак у більшості випадків – через організації, що створюються з такою метою, і через індивідуальних підприємців, які спеціалізуються на оптовій і роздрібній торгівлі [10, с. 3].

Із наведених тверджень випливає, що науковці по-різному трактують визначення поняття «торгівля», оскільки відсутній єдиний підхід до тлумачення цього поняття. Отже, торгівля у вузькому розумінні – це обмін товарів, послуг, грошей, а в широкому розумінні – це діяльність обороту, купівлі та продажу товарів; також термін «торгівля» може включати в себе поняття «торгівельна діяльність». Тепер розглянемо визначення поняття «господарсько-торгівельна діяльність».

С.В. Вашенко подає таке визначення господарсько-торгівельної діяльності: «Це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб усіх форм власності, громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, не обмежених у правоздатності й дієздатності згідно із законодавством України, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, щодо здійснення угод купівлі та продажу товарів у галузі оптової та роздрібної торгівлі, а також у торговельно-виробничій сфері з метою отримання прибутку» [11, с. 127].

Як констатує О.П. Віхров, торговельна діяльність – це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку [12, с. 291–292].

О.В. Буткевич розглядає торговельну діяльність як вид господарської діяльності. Науковець вважає, що термін «торгівля» є більш широким і включає поняття «торгівельна діяльність» і «торгівельні операції». Торговельні операції спрямовані на виконання договорів купівлі-продажу й не мають систематичного характеру. Якщо торговельні операції фізичної особи набувають систематичного характеру (більше 4 разів на календарний рік), вона повинна зареєструватися як суб'єкт підприємництва, і тоді її практичні дії щодо укладання та виконання оплатних договорів, які передбачають передачу прав власності на товари, розглядаються як торговельна діяльність. Науковець трактує торговельну діяльність як систематичну господарську діяльність суб'єктів господарювання з реалізації продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, що здійснюється на професійних засадах у сфері товарного обігу, а також як допоміжну діяльність, що забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг із метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку або без мети отримання прибутку [1, с. 72].

К.О. Хрімлі зазначає, що господарсько-торгівельна діяльність – це самостійний вид господарської діяльності, який має свій суб'єктний склад, об'єкт, зміст і порядок здійснення. Господарсько-торгівельна діяльність полягає в реалізації продукції виробничого призначення й товарів народного споживання, а також у здійсненні допоміжної діяльності, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг [9, с. 220].

Визначення поняття «господарсько-торгівельна діяльність» пропонує у чинне законодавство. Наприклад, Податковий кодекс України [13] тлумачить торговельну діяльність як роздрібну й оптову торгівлю, діяльність у

торговельно-виробничій (ресторанне господарство) сфері за готівку, інші готівкові платіжні засоби та з використанням платіжних карток.

Відповідно до Господарського кодексу України [14] господарсько-торгівельною є діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

Отже, господарсько-торгівельна діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання з метою отримання прибутку шляхом купівлі та продажу товарів або надання відповідних послуг, пов'язаних із товарообігом.

Господарсько-торгівельна діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання в таких формах: матеріально-технічне постачання й збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля й громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності й інша допоміжна діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу [14].

Як зазначає О.В. Зверева, «господарсько-торгівельна діяльність здійснюється у формі оптової та роздрібної торгівлі, тобто являє собою реалізацію продукції на споживчому ринку України, який поєднує в собі інтереси його учасників – виробників, продавців і споживачів» [15, с. 25].

У науковій літературі є різні класифікації торговельної діяльності. Деякі автори виділяють торгівлю в широкому розумінні та торгівлю у вузькому розумінні, інші виділяють комерційну та некомерційну торговельну діяльність. Однак указані класифікації не відображають сутнісних розбіжностей між різними формами господарсько-торгівельної діяльності [16, с. 125].

В.Л. Чихірьов поділяє форми господарсько-торгівельної діяльності на основні та додаткові. До основних слід віднести ті форми, за допомогою яких здійснюється реалізація продукції виробничо-технічного призначення й виробів народного споживання, а саме: матеріально-технічне постачання та збут; енергопостачання; міна (бартер); оптова торгівля; роздрібна торгівля; громадське харчування; торговельно-біржова діяльність; продаж засобів виробництва; заготівля. До додаткових форм господарсько-торгівельної діяльності варто віднести ті форми, які допомагають реалізувати продукцію, а саме: оренда засобів виробництва; зберігання на товарному складі; комерційне посередництво (агентська діяльність); інша допоміжна діяльність [16, с. 125].

Крім того, оптова торгівля, здійснюючи реалізацію практично всіх видів продукції виробничо-технічного призначення й індивідуального споживання, знаходиться в центрі господарських зв'язків. Вона є надзвичайно важливою, оскільки з'єднує між собою сфери виробництва й споживання в процесі відтворення.

У Законі України «Про державне регулювання виробництва й обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [17] подане визначення поняття «оптова торгівля»: діяльність із придбання й відповідного перетворення товарів для наступної їх реалізації суб'єктам господарювання роздрібної торгівлі, іншим суб'єктам господарювання.

Науковці по-різному трактують визначення поняття «оптова торгівля». Як зазначає Ф.Ф. Бутинець, «оптова торгівля – це складний механізм економічних відносин по лінії доведення виробничих товарів ринковими каналами до виробника або споживача». Він підкреслює унікальність позиції оптової ланки в каналах розподілу товарів. При цьому, на його думку, оптова торгівлю слід розглядати як об'єкт постійних технологічних і економічних перетворень, що відбуваються в усіх сферах суспільного

виробництва. Структура оптової торгівлі має бути такою, щоб своєчасно й раціонально реагувати на структурні зрушення та нововведення [18, с. 127].

На думку В.С. Захожая, оптова торгівля – це сфера підприємницької діяльності, основною ціллю якої є придбання й відповідне перетворення товарів для їх подальшої реалізації підприємствам роздрібною торгівлі, а також іншим суб'єктам підприємницької діяльності [19, с. 25].

Є.І. Свідерський під оптовою торгівлею розуміє торговельну діяльність із придбання й реалізації товарів великими партіями підприємствам роздрібною торгівлі, іншим суб'єктам підприємницької діяльності [20, с. 12].

Із визначень учених можна зробити висновок, що оптова торгівля є початковим етапом товарного обігу, тобто виступає торговим посередником між виробниками товарів і роздрібною торгівлею й іншими виробниками та споживачами товарів.

Таким чином, оптова торгівля – це торгівля суб'єктів господарювання для подальшої реалізації товарів іншим суб'єктам роздрібною торгівлі. Відповідно роздрібна торгівля є останнім етапом процесу розподілу товару, який знаходить свого кінцевого споживача, власника.

Зауважимо, що слово «retailing» у перекладі з англійської означає «роздрібна торгівля». Поняття бере початок від старовинного французького слова «retailer», що перекладається як «частина чого-небудь», «розрізати щось на шматочки». Це означає, що роздрібний продавець виконує функції розподілу великого обсягу товару, який він одержує від виробників або оптових торговців, на невеликі обсяги з метою продажу товарів кінцевим користувачам [21, с. 28].

У Законі України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [17] роздрібна торгівля – діяльність із продажу товарів безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків, зокрема на розлив у ресторанах, кафе, барах, інших суб'єктах господарювання громадського харчування.

Національний стандарт України ДСТУ 4303:2004 [22] пропонує таке визначення роздрібною торгівлі: вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачеві та надавання йому торговельних послуг.

Є.І. Свідерський дає таке визначення: «роздрібна торгівля – це торговельна діяльність із продажу товарів поштучно та дрібним оптом безпосередньо громадянам та іншим споживачам переважно з розрахунками готівкою» [23, с. 12–13]. Таким чином, роздрібна торгівля – це продаж товарів невеликими обсягами споживачу чи власнику.

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що необхідно сформулювати єдине поняття оптової та роздрібною торгівлі на законодавчому рівні. Також на підставі проведеного аналізу запропоноване авторське визначення деяких понять: господарсько-торговельна діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання з метою отримання прибутку шляхом купівлі та продажу товарів або надання відповідних послуг, пов'язаних із товарообігом; оптова торгівля – це торгівля суб'єктів господарювання для подальшої реалізації товарів іншим суб'єктам роздрібною торгівлі; роздрібна торгівля – продаж товарів невеликими обсягами споживачу чи власнику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буткевич О.В. Співвідношення понять «торгівля» та «торговельна діяльність». Вісник господарського судочинства. 2009. № 1. С. 69–73.
2. Дроздова О.Г. Комісійна торгівля – специфічна форма торговельної діяльності. Вісник соціально-економічних досліджень. 2014. № 2 (53). С. 56–60.
3. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права: монографія: в 2-х т. 4-е изд. Спб.: Издание братьев Башмаковых. 1908. Т. 1. 515 с.
4. Гордієнко Д.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. К.: КНТ, 2006. 308 с.
5. Каминка А.И. Очерки торгового права: в 2-х вып. 2-е изд., испр. и доп. Спб.: Право, 1912. Вып. 1. 447 с.
6. Цитович П.П. Труды по торговому и вексельному праву: учебник: в 2-х т. М.: Статут, 2005. Т. 1. 493 с.
7. Коноплицкий В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. К.: КНТ, 2007. 580 с.
8. Полтавський О.В., Томчишен С.В. Торгове право: навчальний посібник. Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 168 с.
9. Хрімлі К.О. Поняття господарсько-торговельної діяльності. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Випуск 74. С. 217–222.
10. Дутова Н.В. Понятие и правовое регулирование торговли. Закон. 2005. № 5. С. 3–5.
11. Ващенко Ю.В. Банківське право. К.: Центр навчальної літератури. 2006. 344 с.
12. Віхров О.П. Господарське право. Спеціальна частина: навчальний посібник. К.: Вид. Дім «Слово», 2006. 344 с.
13. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/term/2755-17>.
14. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/term/436-15>.
15. Зверева Е.В. Хозяйственно-правовая защита потребительского рынка: монография. Луганск: Ноулидж, 2010. 396 с.
16. Чихірьов В.Л. Форми господарсько-торговельної діяльності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 45. Том 1. 2017. С. 123–126.
17. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/term/481/95-%D0%B2%D1%80>.
18. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Житомир: ПП «Рута», 2014. 912 с.
19. Захожай В.Б., Базась М. Ф., Матюха М. М. Бухгалтерський облік у галузях економіки: підручник. К.: МАУП, 2014. 968 с.
20. Свідерський Є.І. Бухгалтерський облік у галузях економіки. К.: КНЕУ, 2004. 233 с.
21. Алопій В.В., Міщук І.П., Ребицький В.М. Організація торгівлі: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.
22. Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять: ДСТУ 4303:2004 від 01.07.2005 р. URL: <http://www.profiwins.com.ua/ru/directories1/dstu4303.html>.
23. Свідерський Є.І. Бухгалтерський облік у галузях економіки. К.: КНЕУ, 2004. 233 с.